e-ISSN 3060-5059
DOI: 10.67227

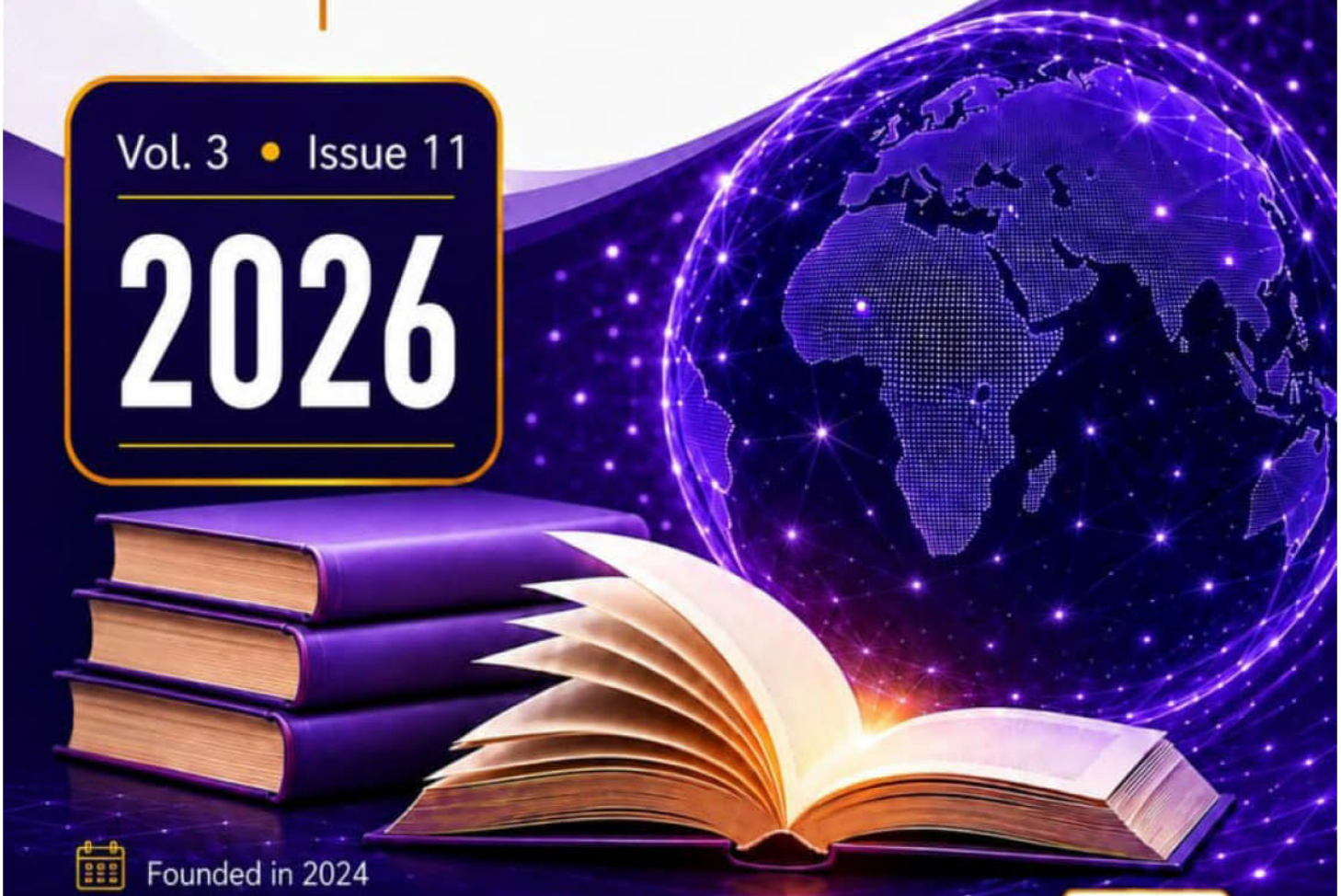
IJTIMOIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 11

2026

Founded in 2024

publishscience.uz | publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

ISSN 3060-5059 (Online)
Article / Original paper https://doi.org/10.67227/6jqc6p18

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA FRAZEMALARNING MILLIY-MADANIY XUSUSIYATLARINING CHOG‘ISHTIRMA TAHLILI

Abdullayeva Sevara Xazratbek qizi
Andijon davlat universiteti, doktorant.
e-mail: sevkhazratbekovna@gmail.com **ORCID**: https://orcid.org/0009-0003-9060-750X

Annotatsiya.

Maqolada o‘zbek va ingliz tillaridagi frazemalarning milliy-madaniy xususiyatlari hissiy holatni ifodalovchi birliklar misolida o‘rganiladi. Chog‘ishtirma tahlil metodi yordamida quvonch, qo‘rquv, qayg‘u va g‘azabni bildiruvchi frazemalarning semantik mazmuni, obrazli asosi hamda kontekstual muqobilligi ko‘rib chiqiladi. Tanlangan misollarda hissiy kechinmalarning yuqorilik, issiqlik, jismoniy shikastlanish va tana a’zolari holatining o‘zgarishi orqali obrazlashtirilishi tavsiflanadi. Tahlil frazemalarning ma’noviy yaqinligi ularning obrazli tuzilishi va qo‘llanish doirasi to‘liq mos kelishini anglatmasligini ko‘rsatadi. Milliy-madaniy xususiyatlarni izohlashda lug‘aviy ma’lumotlar va kontekstual dalillarga tayanish zarurati asoslanadi. Natijalar frazeologik birliklarni tarjima qilish va chet tilini o‘qitishda hissiy ma’no, obraz hamda nutqiy vazifani birgalikda hisobga olishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: frazema, milliy-madaniy xususiyat, lingvomadaniy tahlil, hissiy holat, chog‘ishtirma tahlil, obrazlilik, konseptual metafora, frazeologik muqobillik, o‘zbek tili, ingliz tili.

СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В УЗБЕКСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Абдуллаева Севара Хазратбек кизи
Андижанский государственный университет, докторант.

Аннотация.

В статье исследуются национально-культурные особенности фразеологических единиц узбекского и английского языков на примере выражений, обозначающих эмоциональные состояния. С помощью метода сопоставительного анализа рассматриваются семантическое содержание, образная основа и контекстуальная эквивалентность фразеологических единиц, выражающих радость, страх, печаль и гнев. На основе отобранных примеров описывается образное представление эмоциональных переживаний через понятия высоты, тепла, физического повреждения и изменения состояния частей тела. Анализ показывает, что семантическая близость фразеологических единиц не означает полного совпадения их образной структуры и сферы употребления. Обосновывается необходимость опоры на лексикографические сведения и контекстуальные данные при интерпретации национально-культурных особенностей. Полученные результаты способствуют комплексному учёту эмоционального значения, образности и речевой функции при переводе фразеологических единиц и обучении иностранным языкам.

Ключевые слова: фразеологическая единица, национально-культурная особенность, лингвокультурологический анализ, эмоциональное состояние, сопоставительный анализ, образность, концептуальная метафора, фразеологическая эквивалентность, узбекский язык, английский язык.

A CONTRASTIVE ANALYSIS OF THE NATIONAL AND CULTURAL FEATURES OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN UZBEK AND ENGLISH

Abdullayeva Sevara Xazratbek qizi
Andijan State University, Doctoral Student.

Abstract.

The article examines the national and cultural features of phraseological units in Uzbek and English, focusing on expressions denoting emotional states. Using the contrastive analysis method, the study explores the semantic content, figurative basis, and contextual equivalence of phraseological units expressing joy, fear, sadness, and anger. The selected examples illustrate how emotional experiences are conceptualized through images of height, heat, physical injury, and changes in the condition of body parts. The analysis demonstrates that semantic similarity between phraseological units does not necessarily imply complete correspondence in their figurative structure or scope of usage. The study substantiates the need to rely on lexicographic information and contextual evidence when interpreting national and cultural features. The findings

contribute to the integrated consideration of emotional meaning, imagery, and communicative function in the translation of phraseological units and foreign language teaching.

Keywords: phraseological unit, national and cultural features, linguocultural analysis, emotional state, contrastive analysis, figurativeness, conceptual metaphor, phraseological equivalence, Uzbek language, English language.

Kirish. Til insonning borliq haqidagi tasavvurlari, ijtimoiy tajribasi va madaniy qadriyatlarini ifodalash bilan birga, uning hissiy kechinmalarini voqelantiruvchi muhim vositadir. Shaxsning quvonch, qayg‘u, qo‘rquv, g‘azab, hayrat va iztirob kabi hissiy holatlari nutqda alohida so‘zlar, grammatik shakllar hamda obrazli ifodalar orqali namoyon bo‘ladi. Ushbu vositalar orasida frazemalar o‘zining semantik yaxlitligi, obrazliligi va ekspressiv imkoniyatlari bilan ajralib turadi. Frazemalar hissiy holatni shunchaki nomlash bilan cheklanmay, uning kuchi, yuzaga kelish sababi, inson xatti-harakatlariga ta’siri va so‘zlovchining unga munosabatini ham ifodalashi mumkin.

Hissiyotlarning inson hayotiga xos umumiy hodisa ekanligi ularning barcha tillarda bir xil obrazlar orqali ifodalanishini anglatmaydi. Muayyan hissiy kechinmaning tilda ifodalanishi xalqning tarixiy tajribasi, kundalik turmushi, qadriyatlari va muloqot me’yorlari bilan bog‘liq holda shakllanadi. Natijada turli tillarda mazmunan yaqin hissiy holatlar o‘xshash yoki farqli frazeologik obrazlar vositasida ifodalanadi. Masalan, o‘zbek tilidagi “yuragi orqasiga tortmoq” hamda ingliz tilidagi “one’s heart is in one’s mouth” frazemalari qo‘rquv yoki xavotirni yurak obrazi orqali ifodalaydi. Biroq ularda tasvirlangan obrazlarning tuzilishi bir xil emas.

O‘zbek va ingliz tillarida hissiy holatni ifodalovchi frazemalarning lingvomadaniy tahlili mazkur birliklarning lug‘aviy ma’nosini izohlashdan kengroq yondashuvni talab qiladi. Bunda frazemaning tarkibiy qismlari, ichki shakli, ko‘chma ma’nosi, baholash xususiyati hamda nutqiy vaziyatdagi vazifasi o‘zaro bog‘liqlikda ko‘rib chiqilishi zarur. Xususan, tana a’zolari, ranglar, harakat va makon bilan bog‘liq obrazlarning hissiy mazmun hosil qilishdagi ishtiroki e’tiborga loyiqdir. Shu bilan birga, frazema tarkibidagi har qanday obrazni bevosita milliy mentalitet belgisi sifatida talqin qilish yetarli emas.

Mavzuning dolzarbligi hissiy mazmundagi frazemalarni madaniyatlararo muloqot, tarjima va chet tilini o‘qitish jarayonlarida to‘g‘ri anglash zarurati bilan belgilanadi. Frazemani tarkibidagi so‘zlarning bevosita ma’nosi asosida tushunish yoki so‘zma-so‘z tarjima qilish uning hissiy bo‘yog‘i va kommunikativ vazifasini buzishi mumkin. Ikki tildagi frazemalarning umumiy ma’nosi yaqin bo‘lsa-da, ularning qo‘llanish doirasi, uslubiy xususiyatlari va hissiyotning kuchini ifodalash darajasi farqlanishi mumkin.

Mazkur maqolada asosiy e’tibor hissiy holatni bildiruvchi o‘zbek va ingliz frazemalarining semantik yaqinligi hamda ularni tashkil etuvchi obrazlar o‘rtasidagi munosabatga qaratiladi. Tadqiqot muammosi bir xil yoki yaqin hissiy holatlarning ikki tilda qanday frazeologik vositalar orqali ifodalanishi, ushbu vositalarda qaysi umumiy va madaniy jihatdan farqlanuvchi belgilar namoyon bo‘lishini aniqlashdan iborat.

Tadqiqotning maqsadi o‘zbek va ingliz tillarida hissiy holatni ifodalovchi frazemalarning semantik, obrazli va lingvomadaniy xususiyatlarini chog‘ishtirma tahlil asosida aniqlashdir. Ushbu maqsadga erishish uchun frazemalarni ular ifodalaydigan hissiy holatlarga ko‘ra guruhlash, ularning obrazli asosini tavsiflash, ikki tildagi ma’noviy va funksional muqobillik darajasini belgilash hamda madaniy mazmunning kontekstda namoyon bo‘lishini izohlash vazifalari qo‘yiladi. Tadqiqot obyekti o‘zbek va ingliz tillaridagi hissiy holatni ifodalovchi frazemalar, predmeti esa ularning ma’no tuzilishi, obrazlilik xususiyatlari va madaniy mazmuni o‘rtasidagi munosabatlardir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Hissiy holatni ifodalovchi frazemalarning lingvomadaniy xususiyatlarini o‘rganish frazeologik semantika, konseptual metafora nazariyasi va hissiyotlarning madaniyatlararo talqini bilan uzviy bog‘liqdir. Ushbu yo‘nalishdagi adabiyotlar hissiy mazmundagi turg‘un birliklarni lug‘aviy ma’nosi, obrazli asosining shakllanishi va madaniy kontekstda qo‘llanishi nuqtayi nazaridan tahlil qilishga imkon beradi.

O‘zbek frazemalarining semantik xususiyatlarini aniqlashda Sh. Rahmatullayevning “O‘zbek tilining izohli frazeologik lug‘ati” muhim leksikografik manbadir [1]. Lug‘atda mingdan ortiq iboraga semantik, grammatik va qisman nutqiy izohlar berilgan, frazeologik birliklarning variantlari ko‘rsatilgan. Mazkur tuzilish hissiy holatni bildiruvchi birliklarni tanlash, ularning asosiy ma’nosi bilan variant shakllarini farqlash hamda o‘zaro semantik munosabatlarini belgilash uchun xizmat qiladi. Biroq lug‘aviy izohning o‘zi frazemaning milliy-madaniy xususiyatini to‘liq isbotlamaydi; buning uchun qo‘llanish konteksti va ingliz tilidagi muqobil birliklar ham o‘rganilishi zarur.

G. Lakoff va M. Johnsonning “Metaphors We Live By” asarida ishlab chiqilgan konseptual metafora yondashuvi hissiy frazemalarning obrazli asosini tushuntirishda nazariy tayanch bo‘lib xizmat qiladi [2]. Mualliflar metaforani insonning jismoniy va ijtimoiy tajribasi orqali boshqa hodisalarni tushunishiga yordam beruvchi tafakkur mexanizmi sifatida izohlaydilar. Ushbu qarash hissiy holatni bildiruvchi frazemalarda harakat, makon, harorat yoki tana bilan bog‘liq obrazlarning ishtirokini tushuntirishga imkon beradi. Umumiy metaforik modelning mavjudligi ikki tildagi birliklar barcha semantik va uslubiy jihatlari bilan teng ekanligini anglatmaydi.

Z. Kövecsesning “Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling” monografiyasi hissiyotlarning tildagi obrazli ifodalanishini bevosita tadqiq qiladi [3]. Olim hissiyotga oid metaforik ifodalar, inson fiziologiyasi va madaniy tasavvurlarni o‘zaro bog‘langan tizim sifatida ko‘rib chiqadi. Asarda hissiyot konseptuallashuvining umumiy jihatlari bilan birga, madaniy farqlanishiga ham alohida e’tibor qaratilgan. Bu yondashuv o‘zbek va ingliz frazemalaridagi o‘xshash tana obrazlarini umumiy insoniy tajriba bilan, obrazlarning turlicha rivojlanishini esa madaniy omillar bilan bog‘liq holda tekshirishga asos beradi.

A. Wierzbickaning “Emotions across Languages and Cultures: Diversity and Universals” asarida hissiyotlarning turli tillar va madaniyatlarda ifodalanishi, hissiy tushunchalarning mazmuni hamda emotsional xulq-atvor me’yorlari o‘rganiladi [4]. Muallif hissiyotlarni chog‘ishtirishda bir tilga xos tushunchalarni boshqa madaniyatlar uchun tayyor o‘lchov sifatida qabul qilishga tanqidiy yondashadi. Bir xil hissiyot nomi bilan guruhlangan birliklarning ma’no ko‘lami, vaziyatga munosabati va nutqiy vazifasi farqlanishi mumkin. Demak, frazemalarni hissiyot guruhlariga ajratish dastlabki tasnif vazifasini bajaradi; ularning aniq mazmuni lug‘aviy izoh va kontekst orqali ochiladi.

D. Dobrovol’skij va E. Piirainenning “Figurative Language: Cross-cultural and Cross-linguistic Perspectives” tadqiqoti frazemalarning ko‘chma ma’nosi, uning asosidagi mental obraz va madaniy bilimlar o‘rtasidagi munosabatni yoritadi [5]. Asarda tillararo frazeologik muqobillik, obrazli birliklarning motivatsiyasi, madaniy ramzlar hamda qo‘rquvni ifodalovchi idiomalar ko‘rib chiqilgan. Mualliflarning yondashuvi ma’no va obraz muqobilligini alohida mezonlar sifatida tekshirishga asos bo‘ladi. Ikki frazemaning bir xil hissiy holatni bildirishi ularning obrazli tuzilishi ham bir xil ekanligini anglatmaydi.

S. Qodirovaning “Ingliz va o‘zbek tillarida hissiyotlarni ifodalovchi frazeologizmlarning madaniy o‘ziga xosliklari” maqolasi mavzuga bevosita aloqador tadqiqotdir [6]. Maqola annotatsiyasida 36 ta emotsional frazeologik birlik madaniy kod, obraz manbasi va tarjima ekvivalentligi mezonlari asosida tizimlashtirilgani ko‘rsatilgan. Ushbu ish muammo o‘zbek va ingliz tillari materialida avval ham tadqiq etilganini tasdiqlaydi. Shuning uchun mazkur maqolaning ilmiy hissasi mavzuning umuman o‘rganilmaganligi bilan emas, balki tanlangan misollarda hissiy ma’no, obraz va muqobillik munosabatlarini izchil yoritish bilan belgilanadi.

Ko‘rib chiqilgan adabiyotlar bir-birini to‘ldiruvchi nazariy va amaliy asoslarni taqdim etadi. Rahmatullayev lug‘ati frazemalarning ma’nosi va variantlarini aniqlashga, Lakoff va Johnson hamda Kövecses tadqiqotlari konseptual asoslarni tushuntirishga, Wierzbicka hissiy tushunchalarni madaniyatlararo chog‘ishtirish mezonlarini aniqlashtirishga xizmat qiladi. Dobrovol’skij va Piirainenning yondashuvi ma’no, obraz va madaniy bilim o‘rtasidagi bog‘lanishni tekshirish imkonini beradi. Ushbu asoslardan kelib chiqib, frazemalar hissiyot turi, obrazli asos, baholash xususiyati va kontekstual muqobillik bo‘yicha chog‘ishtiriladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda chog‘ishtirma tahlil metodi qo‘llanadi. Ushbu metod o‘zbek va ingliz tillarida hissiy holatni ifodalovchi frazemalarning ma’nosi, obrazli asosi va madaniy mazmunidagi umumiy hamda farqli jihatlarni aniqlashga xizmat qiladi. Tadqiqot materiali frazeologik va izohli lug‘atlarda qayd etilgan, quvonch, qayg‘u, qo‘rquv va g‘azabni ifodalovchi birliklardan tanlanadi. Birliklarni tanlashda ularning turg‘unligi, yaxlit ko‘chma ma’noga egaligi va hissiy holatni ifodalashi asosiy mezonlar sifatida belgilanadi. Erkin so‘z birikmalari va hissiyot bilan bevosita bog‘liq bo‘lmagan iboralar tahlilga kiritilmaydi.

Chog‘ishtirish bir xil yoki yaqin hissiy holatni ifodalovchi frazemalar o‘rtasida amalga oshiriladi. Dastlab har bir birlikning lug‘aviy ma’nosi va qo‘llanish xususiyatlari aniqlanadi, so‘ng frazemalar hissiyot turi, hissiy kechinmaning kuchi, obrazni shakllantiruvchi komponentlar va uslubiy bo‘yoqdorlik mezonlari bo‘yicha taqqoslanadi. Masalan, “boshi osmonga yetmoq” va “be on cloud nine” birliklari kuchli quvonchni ifodalashi jihatidan chog‘ishtiriladi; bunda ma’noviy yaqinlik bilan birga, obrazli tuzilishdagi farqlar ham ko‘rib chiqiladi.

Frazemalarning milliy-madaniy xususiyatlari lug‘aviy izohlar va manbasi ko‘rsatilgan qo‘llanish misollari asosida talqin qilinadi. Muayyan obrazning bir tilda uchrashi uning faqat shu xalq madaniyatiga tegishli ekanligining yetarli dalili sifatida qabul qilinmaydi. Tahlilda ma’nosi va obrazi yaqin hamda ma’nosi yaqin bo‘lsa-da, obrazi farqli birliklar ajratiladi. Natijalar tanlangan misollar doirasida talqin qilinib, qo‘llanish chastotasiga oid miqdoriy umumlashmalar chiqarilmaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O‘zbek va ingliz tillarida hissiy holatni ifodalovchi frazemalarni chog‘ishtirishda ularning umumiy ma’nosi bilan birga, hissiyotning obraz orqali qanday ifodalanishi ham muhimdir. Quyidagi tahlil tanlangan frazeologik misollarga asoslanadi. Frazemalarning nutqiy vazifasini tushuntirish uchun berilgan gaplar, alohida manbasi ko‘rsatilgan iqtibosdan tashqari, muallif tomonidan tuzilgan izohlovchi misollardir.

Quvonchni ifodalovchi frazemalar. O‘zbek tilidagi “boshi osmonga yetmoq” frazemasi kuchli xursandchilikni ifodalaydi. Ingliz tilidagi “be on cloud nine” birligi ham nihoyatda quvonchli holatni bildiradi. Cambridge Dictionary nashrining hissiyotga oid sharhida ushbu birlik kuchli baxtiyorlikni ifodalovchi idiomalar qatorida keltiriladi [7].

Masalan: “Grant yutganini eshitib, uning boshi osmonga yetdi” va “She was on cloud nine when she heard that she had won the scholarship.” Har ikki gapda muvaffaqiyat haqidagi xabar hissiy ko‘tarinkilikning sababidir. O‘zbekcha frazemada inson boshining osmonga yetishi, inglizcha birlikda esa shaxsning bulut ustida bo‘lishi tasvirlanadi. Mazkur juftlikni “quvonch — yuqorilik” modeli asosida talqin qilish mumkin. Umumiylik yuqoriga yo‘nalgan makoniy tasavvurda, farq esa uni ifodalovchi aniq komponentlarda namoyon bo‘ladi.

Qo‘rquv va xavotirni ifodalovchi frazemalar. “Yuragi orqasiga tortmoq” va “have one’s heart in one’s mouth” birliklarida hissiy holat yurakning odatiy o‘rnidan siljishi tarzida tasvirlanadi. O‘zbekcha frazemaning qo‘rquv bilan bog‘liq qo‘llanishiga N. Norqobilovning “Oqbo‘yin” hikoyasidagi jumla misol bo‘ladi: “Jar labida bazo‘r to‘xtarkan, qop-qora bo‘shliqqa ko‘zi tushib, yuragi orqasiga tortib ketdi” [8]. Ushbu kontekstda frazema xavfga duch kelish oqibatidagi keskin qo‘rquvni ifodalaydi.

Inglizcha birlik uchun tuzilgan “My heart was in my mouth as the car skidded towards the edge” misolida ham xavfli vaziyatdagi kuchli xavotir ifodalanadi. Biroq Collins lug‘atida mazkur idiomaning ma’nosi qo‘rquv bilan cheklanmay, kuchli hayajon va tashvishni ham qamrab oladi [9]. Demak, ikki birlik aynan xavf va qo‘rquv kontekstida yaqinlashadi; ularni barcha vaziyatlarda o‘zaro almashtirish to‘g‘ri bo‘lmaydi.

Ushbu juftlikning lingvomadaniy tahlili yurak obrazining ikki tilda ham hissiy kechinmalarni ifodalashda

qatnashishini ko‘rsatadi. O‘zbekcha birlikda yurakning orqaga tortilishi, inglizcha birlikda esa og‘izda bo‘lishi tasvirlanadi. Bu farq obrazning tilga xos shakllanganini ko‘rsatadi, ammo uning o‘zi ikki xalqning qo‘rquvni turlicha his qilishini isbotlamaydi.

Qayg‘u va ruhiy iztirobni ifodalovchi frazemalar. O‘zbek tilidagi “yuragi qon bo‘lmoq” frazemasi ruhiy azoblanish ma’nosida qo‘llanadi. O‘zbek tilining ta’limiy korpusidagi lug‘at materialida ham uning ma’nolari ruhiy siqilish va azoblanish bilan izohlanadi [10]. Ingliz tilidagi “break someone’s heart” esa birovga kuchli qayg‘u yetkazishni ifodalaydi [11].

Masalan: “Farzandining iztirobini ko‘rib, onaning yuragi qon bo‘ldi” hamda “Seeing her child suffer broke the mother’s heart.” Ushbu gaplarda hissiyotning sababi va kuchi yaqin: ona farzandining azobidan chuqur qayg‘uradi. O‘zbekcha ifodada qon obrazi, inglizcha ifodada esa yurakning sinishi orqali ruhiy iztirob jismoniy shikastlanish sifatida tasavvur qilinadi.

Bunda grammatik farq ham mavjud. “Yuragi qon bo‘ldi” kechinmani boshdan kechirayotgan shaxsning holatini bildiradi; “broke the mother’s heart” qurilmasida esa qayg‘uga sabab bo‘lgan hodisa oldinga chiqariladi. Tarjimada ma’noni saqlash uchun gap tuzilishini o‘zgartirish talab etilishi mumkin. Shu sababli muqobillikni belgilashda obraz bilan birga, birlikning gapdagi vazifasi ham hisobga olinishi lozim.

G‘azabni ifodalovchi frazemalar. O‘zbekcha “qoni qaynamoq” va inglizcha “one’s blood boils” birliklari g‘azabni ifodalashda ma’no hamda obraz jihatidan yaqinlashadi. Izoh.uz lug‘atida “qoni qaynamoq” birligi qayd etilgan [12]; Cambridge Dictionary sharhida esa “make someone’s blood boil” kuchli g‘azab uyg‘otuvchi holatni ifodalashi ko‘rsatiladi [13].

Masalan: “Adolatsizlikni ko‘rib, uning qoni qaynadi” va “His blood boiled when he saw the injustice.” Har ikki misolda g‘azab qonning qaynashi orqali obrazlashtirilgan. Ushbu yaqinlikni “g‘azab — issiqlik” konseptual modeli doirasida izohlash mumkin. Biroq “qoni qaynadi” bilan “made his blood boil” shakllarida grammatik munosabat farqlanadi: birinchisi holatni, ikkinchisi esa shu holatni yuzaga keltirishni bildiradi. Hatto obrazlari yaqin birliklarda ham tarjima shakli kontekstga mos tanlanadi.

Tanlangan misollar ma’noviy muqobillik, obrazli muqobillik va grammatik moslik alohida mezonlar ekanligini ko‘rsatadi. “Boshi osmonga yetmoq” va “be on cloud nine” juftligida ma’noviy yaqinlik obrazning ayrim farqlari bilan birga kuzatiladi. Qo‘rquv va qayg‘uga oid juftliklarda yurak komponenti umumiy bo‘lsa-da, unga bog‘langan harakat yoki shikastlanish tasviri farqlanadi. “Qoni qaynamoq” va “one’s blood boils” birliklarida esa ma’no hamda obrazning yaqinligi kuchliroq namoyon bo‘ladi.

Tahlilning lingvomadaniy natijasi shundaki, hissiy frazemalarda umumiy insoniy tana tajribasi bilan tilga xos obrazlashtirish birgalikda qatnashadi. Frazemadagi obraz farqini darhol milliy xarakter haqidagi hukmga aylantirish yetarlicha asosli emas. Madaniy xususiyatni ishonchli izohlash uchun birlikning tarixiy manbalari, turli kontekstlardagi qo‘llanishi va boshqa tillardagi o‘xshash shakllari ham tekshirilishi kerak. Mazkur misollar hissiy mazmunni tarjimada saqlash uchun kechinma turi, kuchi va nutqiy vazifani hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi.

Tanlangan frazemalarning chog‘ishtirma tavsifi

Hissiy holat	O‘zbekcha frazema	Inglizcha frazema	Muqobillik
Quvonch	Boshi osmonga yetmoq	Be on cloud nine	Ma’nosi yaqin, obrazlari farqli
Qo‘rquv	Yuragi orqasiga tortmoq	Have one’s heart in one’s mouth	Kontekstda yaqin
Iztirob	Yuragi qon bo‘lmoq	One’s heart breaks	Yurak obrazi umumiy
G‘azab	Qoni qaynamoq	One’s blood boils	Ma’no va obraz yaqin

XULOSA

O‘zbek va ingliz tillarida hissiy holatni ifodalovchi frazemalarning chog‘ishtirma tahlili ularning mazmunida umumiy insoniy hissiy tajriba hamda tilga xos obrazlashtirish xususiyatlari o‘zaro uyg‘unlashishini ko‘rsatdi. Tanlangan misollarda quvonch yuqorilik, g‘azab issiqlik, qayg‘u jismoniy shikastlanish, qo‘rquv esa yurakning odatiy holatining o‘zgarishi orqali ifodalanadi. Ushbu obrazlar mavhum kechinmalarni aniq va ta’sirchan tasvirlashga xizmat qiladi.

Tahlil frazemalarning ma’noviy yaqinligi ularning obrazli tuzilishi, grammatik shakli va qo‘llanish doirasi to‘liq mos kelishini anglatmasligini ko‘rsatdi. “Boshi osmonga yetmoq” va “be on cloud nine” birliklari kuchli quvonchni turli obrazlar orqali ifodalaydi. “Yuragi orqasiga tortmoq” va “have one’s heart in one’s mouth” frazemalari qo‘rquv kontekstida yaqinlashsa-da, inglizcha birlikning kuchli hayajon va xavotirni ham ifodalashi ularning muqobilligini kontekst asosida belgilashni talab qiladi. “Qoni qaynamoq” va “one’s blood boils” juftligida esa hissiy ma’no bilan obrazli asosning yaqinligi kuzatiladi.

Frazemalarning milliy-madaniy xususiyatlarini aniqlashda obrazlar o‘rtasidagi farqni milliy xarakterga oid umumiy hukmlar bilan izohlash yetarli emas. Bunday talqin lug‘aviy ma’lumotlar, qo‘llanish kontekstlari va tarixiy-madaniy dalillarga tayanishi lozim. Shu bois mazkur tahlil natijalari tanlangan birliklar doirasida baholanadi va ikki til frazeologiyasining barcha xususiyatlariga umumlashtirilmaydi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati hissiy frazemalarni tarjima qilish va chet tilini o‘qitishda ma’no, obraz, hissiyotning kuchi hamda nutqiy vazifani birgalikda hisobga olish zaruratini asoslash bilan belgilanadi. Ushbu mezonlarga tayangan yondashuv frazemalarning mazmunini aniq yetkazish, ularning ekspressivligini saqlash va madaniyatlararo muloqotda noto‘g‘ri talqinlarning oldini olishga xizmat qiladi.

ISSN 3060-5059 (Online)

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rahmatullayev Sh. O‘zbek tilining izohli frazeologik lug‘ati. – Toshkent: O‘qituvchi, 1978. – URL: https://akbt.urdu.uz/uz/books/26085.

2. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. – Chicago: University of Chicago Press, 2003. – URL: https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/M/bo3637992.html.

3. Kövecses Z. Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

4. Wierzbicka A. Emotions across Languages and Cultures: Diversity and Universals. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. – DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9780511521256.

5. Dobrovol’skij D., Piirainen E. Figurative Language: Cross-cultural and Cross-linguistic Perspectives. – Amsterdam: Elsevier, 2005.

6. Qodirova S. Ingliz va o‘zbek tillarida hissiyotlarni ifodalovchi frazeologizmlarning madaniy o‘ziga xosliklari // Tamaddun nuri. – 2026. – 7-jild, 82-son, I qism. – B. 214–217. – DOI: https://doi.org/10.69691/02a0c129.

7. On Cloud Nine: Idioms and Phrasal Verbs to Express Happiness // Cambridge Dictionary Blog. – 2018. – URL: https://dictionaryblog.cambridge.org/2018/01/31/on-cloud-nine-idioms-and-phrasal-verbs-to-express-happiness/.

8. Norqobilov N. Oqbo‘yin: hikoya // Ziyouz elektron kutubxonasi. – URL: https://www.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/uzbek-nasri/normurod-norqobilov-1953/normurod-norqobilov-oqbo-yin-hikoya.

9. Heart in Your Mouth // Collins English Dictionary. – URL: https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/heart-in-your-mouth.

10. Yuragi qon bo‘lmoq // O‘zbek tilining ta’limiy korpusi: lug‘at materiallari. – URL: https://uzschoolcorpara.uz/uz/Dictionary?q=on.

11. Break Someone’s Heart // Cambridge Dictionary. – URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/break-heart.

12. Qayna: «qoni qaynamoq» // Izoh.uz. – URL: https://izoh.uz/word/qayna.

13. Hot under the Collar: Idioms to Describe Emotions // Cambridge Dictionary Blog. – 2016. – URL: https://dictionaryblog.cambridge.org/2016/01/06/hot-under-the-collar-idioms-to-describe-emotions/.